

FEMINISTIČKA SPOLJNA POLITIKA U PRAKSI:

Uvođenje institucionalnog okvira za implementaciju u postjugoslovenskoj sferi

Marie Jelenka Kirchner

Januar 2024

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

BCBP

FEMINISTIČKA SPOLJNA POLITIKA U PRAKSI:

Uvođenje institucionalnog okvira za implementaciju u postjugoslovenskoj sferi

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Đure Jakšića 6 Beograd
www.bezbednost.org

Autorka:

Marie Jelenka Kirchner

Recenzentkinja:

Maja Bjeloš

Prevod i lektura:

Nevena Nedić

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

DOI:

<https://doi.org/10.55042/DKYD4730>

ISBN-978-86-6237-239-0

Januar 2024

REPUBLIKA SLOVENIJA
AMBASADA BEOGRAD

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Ambasada Republike Slovenije u Beogradu nije odgovorna za sadržaj nalaza istraživanja i stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Ambasade Republike Slovenije u Beogradu.

Sadržaj

Rodna ravnopravnost – tajni sastojak za mir, napredak i prosperitet	4
Šta je feministička spoljna politika?	5
Feministička spoljna politika: stanje stvari	6
Opipljiva feministička spoljna politika u kontekstu postjugoslovenske sfere	8
Literatura	16

Rodna ravnopravnost – tajni sastojak za mir, napredak i prosperitet

Decenijama su zagovornici rodne ravnopravnosti isticali rodno diferencirani uticaj spoljne i domaće politike na muškarce i žene (sa sve većom svešću o potrebi uključivanja rodnih manjina).

Međunarodna agenda Žene, mir i bezbednost, koja je pokrenuta revolucionarnom rezolucijom 1325 Saveta bezbednosti 2000. godine, ukazuje na rastuću svest i političku volju da se dela na polju rodno diferenciranog uticaja rata i mira, posebno kada je u pitanju seksualizovano nasilje tokom sukoba. Značaj učešća i agentnosti žena u mirovnim naporima ima centralnu ulogu u onome što je poznato kao WPS agenda.

Rodna nejednakost je loša za sve. **Istraživanja su pokazala da su viši nivoi jednakosti u društvu direktno povezani sa boljim kvalitetom demokratije i vladavine prava, višim nivoima prosperiteta i većom društvenom stabilnošću** (cf. Hudson i dr. 2014).

U poslednjih nekoliko godina, sve više donosilaca odluka i kreatora politika prati neumorne aktivnosti zagovornika rodne ravnopravnosti: postoji snažno interesovanje za feministička gledišta i napore za rodnu ravnopravnost, barem verbalno. U svom koalicionom sporazumu iz 2021. odine, nemačka Vlada je najavila da želi da „ojača prava, resurse i zastupljenost žena i devojčica na globalnom nivou i podrži socijalnu raznolikost“. „U skladu sa feminističkom spoljnom politikom“ (Bundeserigung 2021), nadovezujući se na model *Feminističke spoljne politike* (FSP) koji je prvi put uvela Vlada Švedske 2014. godine. Na Međunarodni dan žena 2023. g, Slovenija se takođe verbalno obavezala na FSP, kao jedna od poslednjih zemalja koja je najavila feministički pristup spoljnoj politici i prva u Centralnoj i Istočnoj ili Jugoistočnoj Evropi.

Dok feminističke spoljne politike ubrzano niču širom sveta, jaki antifeministički savezi i antirodni diskursi istovremeno ponovo imaju značajan uticaj i prihvatanje u većinskoj populaciji sa opipljivim pravnim posledicama, na primer, kroz ograničavanje reproduktivnih prava za žene.

Šta je feministička spoljna politika?

Feministička spoljna politika, koncept koji je 2014. godine uvela Vlada Švedske, ponekad se razmatra kao politička strategija koja sledi putanju agende WPS. Međutim to nije linearno. Ova dva dokumenta su svakako komplementarna, a nacionalna posvećenost feminističkoj spoljnoj politici bez snažne podrške WPS agendi (npr. kroz jake nacionalne akcione planove za WPS) deluje nedomišljeno.

U poređenju sa WPS, inovacija u FSP je da ona ide dalje u odnosu na strategiju za obezbeđivanje skupa alata i smernica za doba ili rešavanje krize. Umesto toga, FSP ima za cilj strukturnu transformaciju načina na koji se vodi spoljna politika. Pored toga, fokus na feminizam umesto na žene poziva sve da preuzmu odgovornost i dodaje snažnu relaciju i sveobuhvatnu dimenziju spoljnoj politici.

Feminizam: sveobuhvatni, relacioni i intersekcionalni način da se radi drugačije

Sveobuhvatni znači razumevanje rodne ravnopravnosti ne kao promenljive koja se dodaje određenim politikama za situacionu upotrebu, već kao povezujuće dimenzije ili kao načina vođenja politike, kao načina upravljanja. To takođe znači da se primenjuje ne samo na žene ili na ženske probleme, već na sve strane.

Relacioni znači razumevanje feminizma kao dovođenja u pitanje i transformisanja rodni odnosa, umesto fokusiranja samo na žene i devojčice. Iako svakako postoji potreba za politikama koje su posebno usmerene na žene, rodna pravičnost se oslanja na razumevanje da su svi važni za rodno ravnopravno društvo.

Intersekcionalni feminizam podrazumeva da diskriminacija nije zasnovana samo na rodu, već i na rasi, etničkoj pripadnosti, nacionalnosti, seksualnoj orijentaciji, itd. Važno je prepoznati jedinstvenu (pravnu situaciju) onih koji doživljavaju intersekcionalnu diskriminaciju, na primer Romkinje.

Konačno, **feminizam treba shvatiti kao praksu**, tj. posvećenost koja prevazilazi retoriku kako bi se aktivno dovodila u pitanje i transformisala postojeće društvene i političke obrasce. U odnosu na politiku, to znači opredeljenost za feminističku politiku u smislu menjanja načina razmišljanja u pravcu holističkog delanja.

Feministička spoljna politika: stanje stvari

Prva zemlja koja je formalno uvela Feminističku Spoljnu Politiku bila je Švedska 2014. godine, pod tadašnjom ministarkom spoljnih poslova Margot Wallström. Nova Vlada Švedske zvanično je napustila svoju pionirsku politiku 2022. godine, ali sve veći broj vlada širom sveta usvaja FSP. Trenutno, ta lista uključuje Kanadu (2017), Francusku (2019), Meksiko (2020), Španiju (2021), Luksemburg (2021), Nemačku (2021), Čile (2022) i Holandiju (2023), a još zemalja je najavilo da će usvojiti FSP, uključujući Libiju (2021), Kolumbiju (2022) i Sloveniju (2023).¹

Na sastanku na ministarskom nivou o FSP u Generalnoj skupštini UN u septembru 2023. godine, grupa FSP+ (18 zemalja uključujući Albaniju) objavila je političku deklaraciju o feminističkim pristupima spoljnoj politici (Vlada Holandije 2023), po prvi put dovodeći ovu temu na nivo UN gde, istovremeno, raste otpor prema rodno osetljivoj politici (cf. Demirci i dr. 2023).

Postoje razni pristupi feminističkoj spoljnoj politici

Kao pionirska država koja je najavila FFP, Švedska je obezbedila model implementacije zasnovan na 3 R (koji je kasnije dopunjen četvrtim R): prava (rights), zastupljenost (representation), resursi i realnost.

Dok mnoge zemlje slede švedski model uz nacionalna prilagođavanja, druge, posebno na globalnom jugu, predstavile su drugačije principe, **i tako pokazale značaj lokalnog konteksta za primenu i sprovođenje feminističke spoljne politike**. Kolumbija, zemlja koja je nedavno imala oružani unutrašnji sukob, pravno rešen mirovnim sporazumom iz 2016. godine, predstavlja upečatljiv primer važnosti kontekstualnosti i osetljivosti u odnosu na istorijska nasleđa time što je izgradila svoj FSP na premisama pacifizma, participacije i intersekcionalnosti (Cancillería Colombia 2022). Narочito je element pacifizma u potpunoj suprotnosti sa većinom zemalja koje imaju FSP na globalnom severu koje su članice NATO pakta ili, poput Francuske (nuklearne sile), Nemačke ili Španije, imaju plodnu industriju naoružanja. Militarizacija i naoružanje su među najspornijim aspektima feminističke spoljne politike i lako pokazuju da su aktivističke ili akademske vizije FSP često u sukobu sa naporima vlada koje sprovode FSP.

¹ Sveobuhvatan pregled zemalja koje imaju ili nameravaju da usvoje FSP se može pronaći ovde: <https://www.gendersecurityproject.com/feminist-foreign-policy>

Feministički zahtevi: Prelazak s reči na dala

U idealnom slučaju, FSP bi trebalo da bude **kohezivna, integrisana politika** u svim političkim portfeljima, a ne izolovana, po sektorima podeljena politika. U globalizovanom i veoma povezanom svetu, FSP je više od puke diplomatije. Trgovina, na primer, ima presudan rodni uticaj kako na domaćem, tako i na međunarodnom planu, ali se u praksi retko razmatra u FSP². U svakom slučaju, preduzetničko osnaživanje žena je povremeno prepoznato u zemljama primaocima. **Kohezivnost se može institucionalizovati putem instrumenata urođnjavanja**, koje je uvedeno i na nivou UN i EU 90-ih godina prošlog veka. Za EU, urođnjavanje znači: „Ravnopravnost žena i muškaraca, kao sveobuhvatni princip, treba da bude uzeta u obzir u svim odlukama, u svakoj fazi procesa kreiranja politike, od strane svih aktera koji učestvuju“. Važno je da urođnjavanje ili „feminističko“ integrisanje mora da bude praćeno rodno svesnom alokacijom finansijskih sredstava (rodno budžetiranje). **U ovom trenutku postoji veoma malo podataka o rodnom budžetiranju, ali bi oni bili ključni za merenje implementacije i uticaja.**

Nepostojanje kohezivnosti ide ruku pod ruku sa nedostatkom **odgovornosti i kredibiliteta** vlada koje su usvojile FSP. Spoljna politika je odraz sopstva, ili idealizovanog sopstva – ali često se FSP primenjuje prvenstveno kao strateška etiketa da bi se postavilo u određenu ulogu u odnosu na ostatak sveta.

Iako se feministički glasovi razlikuju do te mere da je FSP kompatibilna sa odbranom, postoji jasan fokus na značaj **aktivne posvećenosti miru** (cf. Cheung i dr. 2021), kako radi kredibiliteta FSP, tako i radi njene održivosti, posebno u regionima opterećenim sukobima. Iako se samoodbrana često smatra prihvatljivom i, u zavisnosti od konteksta, neophodnim razlogom za upotrebu vojne sile, ona bi uvek trebalo da bude poslednje sredstvo; a **prioritet treba dati nenasilnim oblicima rešavanja i sprečavanja sukoba**. Zato aktivna posvećenost miru zahteva razumevanje uzroka koji leže u korenu sukoba i davanje prioriteta pristupu bezbednosti u čijem je centru čovek (a ne tradicionalističkim pristupu u čijem je centru država) i aktivno davanje prioriteta demilitarizaciji (uključujući verbalno) i razoružanju.

Postoje različiti stavovi o stepenu transformacije koji je potreban za uspešnu feminističku spoljnu politiku, ali postoji konsenzus o **FSP kao postupnom** učenju, analizi i unapređenju (cf. Kvinna Till Kvinna 2023). Važno je razumeti FSP kao sredstvo sa sopstvenom vrednošću, a ne kao strateški instrument za mahanje vrlinom, kako bi se pretvarali da smo usklađeni sa određenim političkim programima radi, npr. EU integracija. **FSP može biti transformativna samo ako je njena namena da služi postizanju istinski pravične budućnosti.**

² U nacrtu zakona EU o dužnoj marljivosti lanca snabdevanja priznaje se polna ili rodna diskriminacija u lancima snabdevanja, što bi moglo da bude korak ka rodno osetljivijoj trgovinskoj politici u zemljama članicama EU. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:bc4dcea4-9584-11ec-b4e4-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

Opipljiva feministička spoljna politika u kontekstu postjugoslovenske sfere

U poređenju sa Švedskom ili Nemačkom – često odabranim kao šablon kada se govori o FSP u Evropi – zemlje Jugoistočne Evrope drugačije su pozicionirane u globalnim poslovima. Tome su uzrok njihova veličina, prosperitet i istorijska kretanja, ali i to što one nisu primarne zemlje donatori.

Važno je staviti diskusije o FSP i njen razvoj u kontekst pozicije zemlje u odnosima s inostranstvom, nacionalnih prioriteta ili dilema, kao i u kulturni i istorijski kontekst te zemlje. „Zlatni standard“ švedskog pristupa 3R+ može biti koristan, ali i ograničavajući za zemlje sa drugačijim institucionalnim strukturama ili kapacitetima. Novije varijante FSP u mogu pomoći da se razume da feministički pristupi žive od različitosti, lokalnog društvenog delanja i istorijskog konteksta.

Kontekst je uvek važan: post-jugoslovenska sfera

U zemljama Jugoistočne Evrope, a posebno u jugoslovenskom kontekstu, učešće žena u politici, vojsci, ekonomiji i obrazovanju, da navedemo samo nekoliko oblasti, ima dugogodišnju – mada u javnom pamćenju često zanemarenu – istoriju, što važi i za doprinos žena procesima mira i demokratizacije, kako unutar zemalja tako i van granica regiona³. Međutim, današnja relativna politička, ekonomska ili društvena moć žena je, u proseku, daleko ispod muške, uprkos nekim vodećim ženskim ličnostima na visokim pozicijama u politici ili privredi (EIGE Europe 2023). **Visok nivo rodno zasnovanog i seksualizovanog nasilja doprinosi nesigurnom okruženju za žene, što je dodatno pogoršano nedostatkom pravne, socijalne ili ekonomske zaštite**, posebno onih žena koje su u ranjivom položaju zbog iskustva interseksionalne diskriminacije.

Uprkos upečatljivom nasleđu učešća žena u javnom životu u Jugoslaviji i državama koje su iz nje nastale, ova društva su i dalje veoma patrijarhalna i kulturno neprijateljski nastrojena prema osnaživanju žena i feminističkim idejama. **Širom zemalja regiona uspostavljen je snažan antirodni pokret**, često usko povezan sa nacionalističkim grupama i načinom razmišljanja koje podržava teorije zavere. Ovaj pokret je dobio još jače uporište tokom pandemije Covid19. Godine (Kvinna Till Kvinna 2022). Prostor za civilno društvo i suštinsko učešće u političkim procesima se smanjuje već godinama, snažno povezano sa zarobljavanjem države i autoritarnim tendencijama upravljanja (Fondacija „Hajnrh Bel“ 2016).

³ Za detaljan izveštaj o i analizu doprinosa žena izgradnji bezbednosti, mira i demokratije na Kosovu, naročito u odnosu na agendu UN WPS-a, pogledajte Kosovsku žensku mrežu (2022). 1325 činjenica i priča. <https://womensnetwork.org/publications/1325-facts-fables/>.

Ovaj kulturni kontekst nosi opasnost od da lokalni pokret za žensku ili rodnu ravnopravnost postane nevidljiv, po cenu gubljenja lokalnog inputa u izradi FSP. Transnacionalna feministička razmena je važna i plodonosna, ali ideja o rodnoj ravnopravnosti ne mora da bude „uvezena“ iz zapadnoevropskih država koje sprovedu FSP, jer ima dugu i raznovrsnu istoriju u regionu.

Feministički pristupi odnosima s inostranstvom, bilateralnim odnosima i bezbednosti u regionu su poželjni, ali su takođe – kao i u svim drugim državama širom sveta – se dovode u pitanje zbog polarizujuće emocionalno obojene konotacije rodne ravnopravnosti i feminizma. U regionu, **kontekst institucionalizovanog antifeminizma zahteva oprezan pristup da FSP ne bi bio prisvojen od strane konzervativnih ili antirodnih grupa radi mahanja vrlinom na međunarodnoj sceni.** Politike i politički instrumenti moraju da budu dobro promišljeni i sprovodljivi.

Šta omogućava uspešnu feminističku spoljnu politiku? Preporuka za implementaciju

Bez obzira na to kako se FSP definiše u nacionalnom kontekstu, da bi funkcionisala, mora da počiva na snažnoj institucionalnoj osnovi. Ako je vlade vide i koriste kao transformativnu politiku za promene, ona treba da bude osmišljena tako da nadžive političke mandate ili pojedinačne pristalice. FSP ne može biti brzo rešenje sa magičnim moćima za svaku novu krizu, već način na koji feminističke strukture mogu da pomognu da se postojeći procesi transformišu u pravcu egalitarnije, otpornije na krizu i mirnije budućnosti.

Specifični elementi nacionalne feminističke spoljne politike moraju da se formulišu unutar zemlje i kroz proces sveobuhvatnih i participativnih pristupa između relevantnih aktera, uključujući civilno društvo i veoma delatne marginalizovane grupe.

Održive strukture za feminističku spoljnu politiku: Institucionalna perspektiva

Kredibilna feministička spoljna politika mora da se zasniva na posvećenosti razumevanju rodne ravnopravnosti i garanciji mira. Promena takođe treba da se bavi i manje formalnim elementima institucionalne, društvene ili političke kulture. U postjugoslovenskom kontekstu, pojačano nedavnom istorijom nasilnog (etničkog) sukoba, **postoji kultura nasilja, ili kultura koja toleriše i trajno proizvodi nasilje, koju treba zameniti kulturom pravičnosti i mira.**

Nasilje ima mnogo lica: fizički obračun, upotreba grube sile ili napad oružjem su njegovi najizraženiji i najlakše prepoznatljivi oblici. Rodno zasnovano nasilje (RZN), uključujući nasilje u porodici, silovanje i femicid, izraz je duboko ukorenjenih obrazaca mizoginije i predstavlja neobuzdanu i smrtonosnu pretnju bezbednosti žena u balkanskim zemljama (Evropski forum za demokratiju i solidarnost 2023). Najveći prioritet mora biti borba protiv svih oblika nasilja, počev od napora da se bori protiv govora mržnje u medijima, na internetu ili u političkom govoru.

Omogućavanje učešća i suštinske zastupljenosti

Participacija je u srcu demokratskih i pluralističkih političkih procesa. Kvalitet političkog procesa može se meriti vremenom i dubinom datom različitim grupama i ljudima da doprinesu prvo političkom diskursu i političkoj kulturi i, drugo, političkim ishodima i odlukama.

Raznolika zastupljenost u državnoj službi

Naizgled jednostavan način da se garantuje veća rodna ravnopravnost je kritičko sagledavanje političkih institucija (kao što su Ministarstvo spoljnih poslova, diplomatija ili vojska) i ulaganje u zastupljenost više rodno raznolikog osoblja. Rodna osetljivost u pogledu procesa i struktura unutar ovih institucija, od kojih mnoge poštuju strogo patrijarhalnu ili maskulinističku logiku ili kulturu, može delimično da se poveća raznolikijom zastupljenošću.

Istraživanje je pokazalo da žene na uticajnim položajima mogu biti važan faktor veće rodne svesti unutar institucija ili procesa, ali da to ne podrazumeva nužno uspostavljanje institucionalnih obrazaca koji opstaju posle odlaska određene osobe (Mreža žena Kosova 2022).

Važnija raznolikosti izražene u brojkama je istinska intersekcionalna raznolikost koja pruža mogućnosti za žene i muškarce iz više različitih sredina. **Proces omogućavanja raznolike zastupljenosti će ići mnogo dalje od iskazivanja opšte zainteresovanosti za raznoliku radnu snagu.** Biće potrebno da se, na primer, razmotri organizacionu kulturu koja je potencijalno neprijateljska ili pristrasna u odnosu na žene, uključujući seksualno uznemiravanje ili napade, ili disproporcionalne odgovornosti žena za brigu o drugima koje treba uzeti u obzir i iskoristiti mogućnosti za popravljavanje njihove situacije, na primer obezbeđivanjem ustanova za brigu o deci ili fleksibilnosti u radnom rasporedu i radnim aktivnostima (posle radnog vremena). **Zbog jedinstvene pozicije žena u društvu (npr. u pogledu obaveza prema porodici i brige o drugima), njihovo životno iskustvo i znanje su neophodni za koncipiranje politika odozdo naviše koje se razvijaju iz centra društva,** bilo da se odnose na tranzicionu ekonomsku politiku, mirovne pregovore ili transformaciju sistema uslovljenu od strane EU.

Ali, kao što **rodna ravnopravnost ne bi trebalo da bude naknadni dodatak, one ne može biti isključivo stvar žena**. Muškarci treba da se edukuju o rodnoj ravnopravnosti u praksi kako bi aktivno doprineli podizanju svesti, svesnom osmišljavanju i sprovođenju politike. **Odgovornost ne pasti na pleća onih koji se već bore za inkluziju.**

U okviru nacionalnih institucija, žene i pripadnici marginalizovanih grupa, kao što su etničke manjine, moraju biti primani na sve vrste radnih mesta i mora im se obezbediti prostor za prepoznavanje njihovog doprinosa i stručnosti, **što će im omogućiti im da prevaziđu nominalnu zastupljenost žena i manjina u pravcu suštinskog doprinosa političkim procesima.**

Konsultacije sa civilnim društvom

Participacija i zastupljenost ne mogu se zaustaviti na statistici zaposlenih u državnim institucijama ili međunarodnim organizacijama. Nije bitno kojim delom ili korakom spoljne politike se bavimo – civilno društvo je ključno. **Feministička (spoljna) politika treba da bude inherentno participativna i inkluzivna.**

Njen početak je u definisanju feminističke spoljne politike. Jedan od razloga zbog kojih ovaj kratak izveštaj o politici ne može da pruži skicu sadržaja (pre nego strukture) za FSP za bilo koju zemlju je upravo (dosadašnje) nepostojanje iscrpnih konsultacija sa organizacijama civilnog društva u bilo kojoj zemlji da bi se razgovaralo o tome kako bi lokalni aktivisti i aktivistkinje (za ženska prava), *think tank* organizacije i druge organizacije osmislile svoj FSP.

Jednako je važno uključivanje i tesna saradnja sa lokalnim civilnim društvom u misijama u inostranstvu, posebno u društvima u tranziciji ili u postkonfliktnim kontekstima tokom misija u inostranstvu.

U nekim kontekstima, **žene ili marginalizovane grupe mogu biti neformalno organizovane** (pre nego pripadati formalnim organizacijama), što može da zakomplikuje njihovo uključivanje u formalne procese sa jasnim zahtevima koje definišu donatori. Predstavnice civilnog društva (posebno iz marginalizovanih grupa, kao što su etničke manjine ili raso diskriminirane grupe) možda neće biti tako dobro povezane ili vidljive na prvi pogled, što otežava njihovo pronalaženje. **Pronalaženje načina za njihovo uključivanje i pravičnu nadoknadu za njihov rad mora biti deo posvećenosti inkluzivnim i egalitarnim procesima, gde je fleksibilnost često od ključnog značaja.**

Obezbeđivanje snažnih kapaciteta

Bez raznolikih stručnih znanja o rodu ne može biti feminističke spoljne politike. FSP mora da se oslanja na strukture koje traže i vrednuju rodnu stručnost, kako unutar tako i van državnih struktura (vidi i prethodno pomenuti deo o učešću).

Stručnost i znanje o rodu može imati različite forme, ali **proizvodnja rodnih podataka (uključujući intesekonalne aspekte diskriminacije) i prikupljanje rodno svesnog iskustva mora biti u središtu interesa i odgovornosti države** (npr. putem alata kao što je EIGE indeks rodne ravnopravnosti, u kome se zemlje kandidati za članstvo u EU još uvek redovno ne procenjuju) da bi se stvorila radna osnova na kojoj se mogu izraditi politike ili strategije, bilo da se odnose na pitanja unutar ili van zemlje.

Da bi feministička spoljna politika bila uspešna, moraju se obezbediti određeni kapaciteti za savetovanje, obuku, evaluaciju, praćenje i konsultacije u svim institucijama. **Određivanje zaposlenih koju rade isključivo na unapređenju rodne ravnopravnosti u postojećim strukturama je od suštinskog značaja da bi se izbegla polovična implementacija rodnih strategija.** Bez jasne institucionalne i lične odgovornosti, politika koja je toliko kontroverzna i radno intenzivna kao FSP, nosi opasnost da bude gurnuta u stranu čim se druga pitanja pojave kao hitnija.

Posvećenost sprovođenju međunarodnih ugovora o rodnoj ravnopravnosti kao što su Rezolucija 1325 UN - Žene, mir i bezbednost i prateće rezolucije, Istambulska konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), predstavljaju važan preduslov za razvoj nacionalnog okvira za FSP. Inspirisanje drugim FSP ili rodnim politikama (kao što su EU ili UN principi urodnjavanja) je od pomoći u transformaciji sopstvenih procedura kreiranja politike, a globalne mreže za razmenu i saradnju su ključne. Ali da bi se sve ovo desilo, **potrebno je da postoje ljudi i odeljenja unutar vlade, snaga bezbednosti i vojnih snaga (itd.) u zemlji koji znaju koje su to odredbe, kako funkcionišu, kako ih implementirati i kako ih dalje razvijati.**

Bez namenskih i diverzifikovanih kapaciteta u odeljenjima i institucijama (uključujući i pribavljanje stručnih znanja od civilnog društva, itd.) i opredeljenih resursa, FSP će u velikoj meri biti dokument za mahanje vrlinom. To takođe znači da treba razmisliti i biti iskren u pogledu kapaciteta države u datom trenutku i osmisliti politiku sa jasnim ciljevima u skladu sa time. Međutim, potrebno je da postoje opredeljena budžetska sredstva za rodno osetljive politike, što je nešto što do sada nedostaje u državama koje ovu politiku sprovode. **Feministički mehanizmi u spoljnoj politici moraju biti sprovodljivi, što je moguće samo uz odgovarajući nivo kapaciteta i budžeta, pored povoljne političke kulture.**

Stvaranje kulturu pravde

Jedan od tri stuba švedske FSP su bila „prava“, što je izvedeno iz spoljne politike u čijem su centru bila ljudska prava i što je postavilo prava žena u centar događaja. Ali (ljudska) prava mogu da se uživaju samo u (pravnom) okruženju koje garantuje njihovo sprovođenje, sprečavanje kršenja prava i pravnu zaštitu žrtava. Pravda neizostavno mora biti shvaćena globalno, posebno ako se razmatra u kontekstu FSP. **Funkcionalni globalni pravosudni sistem i bilateralni li multilateralni odnosi zasnovani na saradnji i podršci predstavljaju snažan odgovor na militarizaciju i igre moći.** Ali, naravno, sistem globalnog pravosuđa može da funkcioniše samo ako svi – ili barem većina – konstruktivno doprinose rešavanju sukoba. Uprkos neizbežnom sukobu pozicija, rad na miru u interesu najmarginalizovanijih grupa treba da bude prioritet.

Pristup žena pravdi

Specifična pozicija i uloga žena u kontekstu bezbednosti i rata je opsežno, ali ne i iscrpno, razmatrana u kontekstu agende WPS agende Ujedinjenih nacija. Uspešno usvajanje Rezolucije UN 1325 često se pripisuje užasima balkanskih ratova 1990-ih a, posebno, široko rasprostranjenoj praksi korišćenja rodno zasnovanog i seksualnog nasilja, kao što je silovanje, kao oružja rata i sredstva etničkog čišćenja (cf. Kirchner 2022); Horstman i dr. 2022). **(Globalni) pravosudni sistem koji priznaje upornost i razne forme rodno zasnovanog nasilja od ključnog je značaja za primenu i sprovođenje FSP; jednako je važna i svest o nesrazmernom ženskom iskustvu nasilja kao svakodnevnom iskustvu.** Upornost rodno zasnovanog nasilja u postkonfliktnim društvima je dobro proučena, posebno u vezi sa neizvesnim životnim uslovima ako naponi na obnovi ne daju prioritet egalitarnim ekonomskim, političkim i pravosudnim strukturama (Kostovicova 2020).

Međutim, neizvesni bezbednosni uslovi za žene nisu ograničeni samo na post-konfliktne kontekste –nasilje u porodici, seksualno nasilje (često u okviru intimnih odnosa ili porodičnog konteksta), uznemiravanje i femicid su globalno rasprostranjeni fenomeni, koji su dodatno ojačani kulturnim obrascima i pravnim strukturama koje podstiču ekonomsku nesigurnost žena, a time i zavisnost od muških partnera ili porodice. **Istinski osnažujući pravni kontekst je ono koje obezbeđuje nultu toleranciju prema rodno zasnovanom uznemiravanju, prepoznavanje rodno zasnovanih krivična dela, zaštitu žrtava i krivično gonjenje predatora.**

Pristup pravdi sadrži mnoge elemente, uključujući funkcionalni, transparentni i egalitarni pravni sistem u okviru destigmatizovanog društvenog okruženja, pravnu pismenost stanovništva (tj. poznavanje dostupnih kanala za pravnu zaštitu i načina za traženje pravde), jednak pristup pristupačnoj pravnoj podršci i zastupanju, „raspoloživost mehanizama za rešavanje sporova koji su dostupni, pristupačni,

pravovremeni, delotvorni, efikasni, nepristrasni, nekorumpirani i pouzdani, [...]; i dostupnost efikasnih i nepristrasnih mehanizama za izvršenje sudskih odluka“ (Savet Evrope/UN žene 2016, 7). **Pristup pravdi znači da svako može u potpunosti da zahteva i uživa ljudska prava.**

Na kraju krajeva, za pravdu, baš kao i za bilo koju drugu strukturalnu dimenziju, istina je da **omogućavanje jednakosti znači stvaranje jednakih struktura, a ne zahtevanje od diskriminiranih pojedinaca da se prilagode.**

Vladavina prava i transparentnost

O vladavini prava u Jugoistočnoj Evropi se stalno i intenzivno raspravlja u kontekstu proširenja EU kroz usklađivanje sa pravnim tekovinama EU. Odgovarajuće (ponekad pre nagljeno) usvajanje pravnih reformi ili političkih strategija dovelo je do liste reformi koje predstavljaju „mrtvo slovo na papiru“ a koje su „usvojile države koje nemaju ni nameru ni kapacitet da ih sprovedu“ (Gordi i Adnan 2020, 10). Postoji opasnost da se takvi procesi repliciraju prilikom strateškog uvođenja FSP samo zato što je *u trendu* i predstavlja novitet.

U skladu sa prethodno pomenutom konzistentnošću politika u zemlji i inostranstvu, feministička spoljna politika treba da bude uspostavljena u institucionalnom kontekstu formalne i neformalne zakonitosti, uključujući transparentne političke, pravosudne i ekonomske strukture i konzistentne napore u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Zarobljavanje države, autoritarni stilovi upravljanja i erozija demokratskih struktura su u suprotnosti sa inkluzivnim, participativnim i konstruktivno transformativnim ciljem feminističke (spoljne) politike.

Početak – zaključna razmatranja

Ovaj kratki izveštaj daje skromni doprinos začecima debate o feminističkim pristupima feminističkoj i bezbednosnoj politici u Jugoistočnoj Evropi. **Više ulaganja u raznovrsna istraživanja i pristupe rodno osetljivoj politici i FSP čitavom regiona bi bio važan korak napred u pravcu bilo kakve zvanično objavljene feminističke spoljne politike.**

Planiranje FSP zahteva ubeđene (i ubeđljive) pojedince, prilagodljive institucije i potpuno integrisane subjekte civilnog društva. Vlada opredeljena za FSP treba da stvori kapacitete za rodno svesne pristupe u stalno rastućem broju oblasti politike i odeljenja u institucijama tokom vremena, na osnovu snažnih opštih smernica i opredeljenih budžetskih sredstava.

Iako su ambicije da se obuhvate sve sfere i sveobuhvatni normativni pristup feminističkoj spoljnoj politici veoma preporučljivi, možda bi bilo konkretnije **u početku se usredsrediti na nekoliko političkih prioriteta u spoljnoj politici i marljivo raditi na**

razvoju konzistentnih i sprovodjivih struktura, na kojima će implementacija uspeti, a koje se mogu prilagoditi sve većem broju područja rada, kako se iskustvo i kapaciteti budu uvećavali. Istovremeno, nekonzistentni i nedemokratski obrasci vladanja i kontradiktorne radnje (pogotovo u pogledu ekonomskih odnosa i spoljne trgovine) treba odmah da se transformišu.

Takvi prioriteti, u različitoj meri, mogli bi da budu regionalna saradnja i pomirenje, normalizacija bilateralnih odnosa sa susedima, integracija u EU i pravilno zakonodavstva sa međunarodnim (rodnim) propisima. U okviru ovih oblasti, **prvi zadatak je da se sagledaju obrasci uključivanja i učešća kako unutar državnih institucija, tako i u vezi sa civilnim društvom.**

Sprovođenje FSP nije lak zadatak, posebno ne u (globalnom) kontekstu koji promovše patrijarhalne načine razmišljanja i delanja. Prihvatanje feminističke politike takođe podrazumeva da se usudimo da koristimo alternativne i nove načine bavljenja spoljnom politikom. FSP je novi pristup spoljnoj politici, ali je zasnovan na obilnim dokazima o ekonomskim, političkim i društvenim prednostima davanja prioriteta ravnopravnosti i nediskriminatornoj praksi. Imajući u vidu globalni osećaj nesigurnosti i zbunjenosti u svetlu beskrajnih ili ponavljajućih kriza i povezanih patnji, ona nudi pristup koji obećava i pruža nadu.

Na samom startu, razvoj FSP pretpostavlja stvaranje snažnih struktura tako da sprovođenje rodno osetljive politike niše ne zavisi od angažovanih i posvećenih pojedinaca na visokim položajima. FSP zadire u srž vlasti i društva. **Ona ima za cilj da promeni mentalitet ljudi na vlasti i njihov odnos prema društvu – i odnos društava prema vlastima.**

U trenutnoj političkoj klimi osporavanja, politike usmerene na ravnopravnost mogu pružiti moćnu alternativu. Ako se primenjuje sveobuhvatno, FSP remeti dominantnu logiku spoljne politike u čijem je centru državna bezbednost kako bi je zamenila pristupom u čijem centru je čovek. Svest o drugačijem načinu razmišljanja o „delanju“ koji FSP pretpostavlja, posebno u odnosu na njene jake participativne i samorefleksivne elemente, može poslužiti kao opipljiva i preko potrebna alternativa statusu kvo.

Svim onlajn linkovima je poslednji put pristupljeno 4. decemba, 2023.g.

Blokus, Georg, Aleksandra Lakić, Niccolò Milanese, Madlen Nikolova, Tanja Pavlov i Aleksandra Savanović (2022). Workers without borders: The rights of workers from the Balkans in the EU. Friedrich Ebert Foundation and European Alternatives (*Radnici bez granica: Prava radnika sa Balkana u Evropskoj uniji Fondacija Fridrih Ebert i evropske alternative*) Str. 16. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/19205.pdf>

Bundesregierung (2021). Mehr Fortschritt Wagen: Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag. https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf

Cancillería Colombia (2022). Viceministra de Asuntos Multilaterales, Laura Gil, anuncia que la Política Exterior Feminista tiene tres premisas fundamentales: pacifista, participativa e interseccional. <https://www.cancilleria.gov.co/newsroom/news/viceministra-asuntos-multilaterales-laura-gil-anuncia-politica-exterior-feminista>

Cheung, Jess, Dilek Gürsel, Marie Jelenka Kirchner i Victoria Scheyer (2021). Practicing Feminist Foreign Policy in the Everyday: A Toolkit, Henrich Böll Stiftung (*Praktikovanje feminističke spoljne politike u svakodnevnom životu: Komplet alata, Fondacija Hajnrih Bel*). <https://eu.boell.org/en/practicing-feminist-foreign-policy-everyday-toolkit>

Costley White, Khadijah, Cynthia Miller-Idriss i Valentine M.. Moghadam (2022). Fragile Democracies in a Post-Truth Era (*Krhke demokratije u vremenu postistine*). U zborniku *The Perils of Populism* koji su uredili Sarah Tobias i Arlene Stein, 26-54. Ithaca, Njujork: Rutgers University Press.

Savet Evrope/ UN Women (2016). Framework for measuring access to justice including specific challenges facing women (*Okvir za merenje pristupa pravdi, uključujući specifične izazove sa kojima se suočavaju žene*). <https://rm.coe.int/unw-coe-report-eng/1680acf5cd>

Daly, Mary (2020). Gender Inequality and Welfare States in Europe (*Rodna neravnopravnost i države blagostanja u Evropi*). Edward Elgar Publishing.

Demirci, Irem, Clara Perras, Victoria Scheyer, Simone Wisotzki, (2023). Backlash against and resistance to feminist peacebuilding (*Snažne negativna reakcija i otpor prema feminističkoj izgradnji mira*). Institut za istraživanje mira u Frankfurtu. https://www.prif.org/fileadmin/HSEFK/hsfk_publicationen/prif2306web_barrierefrei.pdf

EIGE Europe (2023). Gender Equality Index: Measuring progress in the Western Balkans (*Indeks rodne ravnopravnosti: Merenje napretka na Zapadnom Balkanu*) https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20233289_PDF_MH0323262ENN_002.pdf

Vebsajt EIGE Europe. What is gender mainstreaming (*Šta je urođjavanje?*). https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming?language_content_entity=en

Evropski forum za demokratiju i solidarnost (2023) Femicide in the Western Balkans (*Femicid na Zapadnom Balkanu*) <https://europeanforum.net/femicide-in-the-western-balkans/>

Mreža žena sa Kosova (2022). 1325 Facts and Fables. A collection of stories about the implementation of United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security in Kosovo (*1325 činjenica i priča. Zbirka priča o primeni Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija - Žene, mir i bezbednost na Kosovu*). <https://womensnetwork.org/publications/1325-facts-fables/>

Goldstein, Joshua (2003). War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa (*Rat i rod: Kako rod oblikuje ratni sistem i obratno*), Cambridge University Press

Gordy, Eric and Adnan Efendić (ur.) (2020). Meaningful reform in the Western Balkans. Between formal institutions and informal practices (*Smisljena reforma na Zapadnom Balkanu. Između formalnih institucija i neformalne prakse*). *Interdisciplinary Studies on Central and Eastern Europe*. Sveska 22.

Vlada Holandije (2023). Political Declaration on Feminist Approaches to Foreign Policy (*Politička deklaracija o feminističkim pristupima spoljnoj politici*). <https://www.government.nl/documents/diplomatic-statements/2023/09/20/political-declaration-on-feminist-approaches-to-foreign-policy>

Fondacija Hajnrh Bel (2016). Shrinking Spaces in the Western Balkans (*Sve manji prostori na Zapadnom Balkanu*). <https://www.boell.de/sites/default/files/shrinking-spaces-in-the-western-balkans.pdf>

Henninger, Annette, Backöfer, Ferdinand, Fritzsche, Christopher i Näser-Lather, Marion (2020). Krise der Geschlechterverhältnisse oder Krisenrhetorik?: Antifeministische Bedrohungsszenarien aus regulationstheoretischer Perspektive. In: *Antifeminismen: ›Krisen-Diskurse mit gesellschaftspaltendem Potential?‹*, urednici Annette Henninger i Ursula Birsl, Bielefeld: transcript Verlag

Horstmann, Barbara, Jovana Škrijel, Esther Wahlen (2022). Im Einsatz gegen sexualisierte Kriegsgewalt – Einblick aus der Praxis. *Südosteuropamitteilungen* 05/06 2022, 62. Jg.

Hudson, Valerie M., Bonnie Ballif-Spanvill, Mary Caprioli i Chad F. Emmet (2014). *Sex & World Peace (Seks i mir u svetu)*. Columbia University Press.

Kirchner, Marie Jelenka (2022). Sexualisierte Gewalt and Kriegswaffe im Bosnienkrieg und heute. *Südosteuropamitteilungen* 05/06 2022, 62. Jg.

Kostovicova, Denisa, Vesna Bojičić Dželilović, i Marsha Henry (2020): Drawing on the continuum* a war and post-war political economy of gender-based violence in Bosnia and Herzegovina (*Oslanjanje na kontinuum* ratna i posleratna politička ekonomija rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini*). U: *International Feminist Journal of Politics*, 22/2, pp. 250–272

Kvinna Till Kvinna (2023). Making Feminist Foreign Policy a Reality: Experiences and Lessons Learned from one of Sweden's Largest Women's Rights Organisations (*Pretvaranje feminističke spoljne politike u realnost: Iskustva i pouke jedne od najvećih organizacija za ženska prava u Švedskoj*). <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2023/05/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-Making-Feminist-Foreign-Policy-A-Reality.pdf>

Fondacija Kvinna Till Kvinna (2022) Women's Rights in Western Balkans. Women in Politics, Gender-Based Violence and Security for Women human rights defenders in Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia 2022 (*Prava žena na Zapadnom Balkanu. Žene u politici, rodno zasnovano nasilje i bezbednost braniteljki ljudskih prava u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji 2022.*). <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2022/12/The-Kvinna-till-Kvinna-Foundation-Womens-Rights-in-Western-Balkans-2022.pdf>

Svetki ekonomski forum (2022). Global Gender Gap Report 2022 (*Izveštaj o globalnom rodnom jazu 2022.*). https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

Marie Jelenka Kirchner (ona/njoj) je doktorantkinja u Centru za studije Jugoistočne Evrope Univerziteta u Gracu, gde istražuje sprovođenje urođnjavanja u politici proširenja EU. Radi kao istraživač-saradnika za Institut za demokratiju „Societas Civilis“- Skopje. U nemačkom odseku Međunarodne lige žena za mir i slobodu (*Women's International League for Peace and Freedom - WILPF*) koordinira radnu grupu za Feminističku spoljnu politiku.

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

bezbednost.org